

Günəli İlqar qızı Məmmədova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi

<https://orcid.org/0009-0006-5941-7611>

E-mail: gunel1505@gmail.com

[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(4\).188-192](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(4).188-192)

KİÇİK YAŞLI MƏKTƏBLİLƏRİN SOSİALLAŞMASINDA SOSİAL BACARIQLARIN ROLU

Gunel Ilgar Mammadova

lecturer at

Azerbaijan State Pedagogical University

THE ROLE OF SOCIAL SKILLS AND SOCIALIZATION OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Гюнель Ильгар гызы Мамедова

преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

РОЛЬ СОЦИАЛЬНЫХ НАВЫКОВ В СОЦИАЛИЗАЦИИ ШКОЛЬНИКОВ МЛАДШЕГО ВОЗРАСТА

Xülasə. Elmi məqalədə kiçik yaşlı məktəblilərin sosiallaşmasında sosial bacarıq və qabiliyyətlərin mahiyyəti və rolu araşdırılır. Həmçinin müasir təhsilin humanistləşdirilməsinin yenilənmiş ideyası kontekstində müəllim və kiçik yaşlı məktəbli arasında şəxsiyyətyönlü qarşılıqlı əlaqənin formaları və metodları, eləcə də müəllim tərəfindən istifadə edilə bilən şagirdlərin özünüinkışaf və hədəfyönlülüyü mexanizmlərini işə salmağa yönəlmiş şagirdlərə pedaqoji dəstək metodları açıqlanır.

Açar sözlər: *kiçik yaşlı məktəblilər, sosiallaşma, sosial bacarıq və qabiliyyətləri, şəxsiyyətyönlü əlaqə formaları, pedaqoji dəstək metodları*

Abstract. This scientific article examines the nature and role of social skills and abilities in the socialization of primary school students. Within the context of the updated concept of humanizing modern education, it also explores the forms and methods of student-centered interaction between teachers and primary school students, as well as methods of pedagogical support for students aimed at activating mechanisms of self-development and purposefulness that can be utilized by teachers.

Keywords: *primary school students, socialization, social skills and abilities, personality-oriented forms of communication, methods of pedagogical support*

Аннотация. В научной статье рассматривается сущность и роль социальных навыков и способностей в социализации школьников младшего возраста. Автором в контексте обновленной идеи гуманизации современного образования раскрываются формы и методы личностно-ориентированного взаимодействия учителя и младшего школьника, а также методы педагогической поддержки учащихся, направленные на активизацию механизмов саморазвития и целеустремленности, которые могут быть использованы учителем.

Ключевые слова: *младшие школьники, социализация, социальные навыки и способности, личностно-ориентированные формы общения, методы педагогической поддержки*

GİRİŞ. Kiçik yaşlı məktəblilərin sosiallaşması pedaqoji-psixoloji problem kimi həmişə elmi biliklərin müxtəlif sahələrində mütəxəssislərin diqqətini cəlb etmişdir. Fərdi sosiallaşmanın strukturunu şərh edən müxtəlif yanaşmalar

və çoxsaylı nəzəriyyələr mövcuddur. Müasir təhsil sistemi cəmiyyətdə sosial-mədəni normaların və dəyərlərin ötürülməsinin təməli olaraq bu gün fərdin institusional sosiallaşması üçün ictimai inkişaf perspektivləri ilə uyğunlaşan, in-

formasiya, bilik və idrak arasındakı mürəkkəb əlaqəni nəzərə alan, həmçinin cəmiyyətdə təcrübə və mədəniyyətin ötürülməsindəki dəyişiklikləri anlayan prinsipial olaraq yeni bir strategiyanın hazırlanmasını tələb edir [1]. Buna görə də, yeni nəsil təhsil standartları təhsil müəssisələrində müəllimlərin qarşısında xüsusi təşkil olunmuş dərslərdə yüksək keyfiyyətli sosial və əməkdaşlıq bacarıqlarını inkişaf etdirmək vəzifələrini qoyur [2].

P.F. Nağızadənin fikrincə, sosial və emosional bacarıqların şagirdlərə qazandırılmasının önəmini dərk edən bir məktəb liderinin ilk öncə öz güclü və zəif tərəflərinin fərqi nə varması, inkişaf yoluyla özünü yeniləməyə çalışması vacibdir [3, s.90-91].

Psixoloji-pedaqoji ədəbiyyatın təhlili göstərir ki, sosial bacarıqlar anlayışı elmdə hələ də dəqiq tərifini almayıb. Onun mahiyyəti sosial rollar, sosial səriştə, sosial vəziyyətlər və sosial qarşılıqlı əlaqə kimi anlayışlarla əlaqələndirilir. O.F. Borisovaya görə, sosial bacarıqlar sosial reallıq haqqında ideya və biliklərin mənimsənilməsi və sosial münasibətlərin aktiv, yaradıcı şəkildə araşdırılması prosesində formalaşan insan keyfiyyətidir. Bu proses həyatın müxtəlif mərhələlərində və müxtəlif sosial qarşılıqlı əlaqə növlərində baş verir [4, s.11].

O.V. Polozovanın fikrincə, sosial bacarıqlar çoxşaxəli bir anlayışdır. Buraya təkcə şəxsi bacarıqlar deyil, həm də şəxslərarası və qrup səviyyələrində qarşılıqlı əlaqə qurma qabiliyyətini təmin edən sosial bacarıqlar daxildir [5, s.10]. E.V. Oparinanın əsərlərində qeyd edilir ki, sosial bacarıqlar fərdin cəmiyyətin digər üzvləri ilə effektiv şəkildə münasibətlər qurmaq qabiliyyətidir [6, s. 83]. Odur ki, kiçik yaşlı məktəblilərdə sosial bacarıqların inkişaf etdirilməsi və onların sosial-iqtisadi transformasiyaların hazırkı mərhələsində cəmiyyətə integrasiyası və sosiallaşması problemi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Bəzi kiçik yaşlı məktəblilər sosial bacarıqları özləri tam mənimsəyə bilməkdə çətinlik çəkirlər, bu da onların şifahi və qeyri-şifahi ünsiyyət vasitələrindən tam istifadə edə bilməmələrindən, həmçinin ünsiyyətdə qapalı olmaları, iradi və emosional təzahürlərin kifayət qədər olmaması və aşağı səviyyədə müstəqil olmaları ilə xarakterizə olunurlar [7].

Sosiallaşma ani bir proses deyil, o, yalnız bir insanın cəmiyyətə daxil olmasına və qəbul

edilməsinə əsaslanır. Sosiallaşma ömür boyu davam edə bilər, buna görə də, uşağın şəxsiyyətinin sosial qarşılıqlı əlaqə subyekti kimi inkişafı zamanı gələcək sosiallaşmanı asanlaşdıran şəxsi keyfiyyətləri inkişaf etdirmək çox vacibdir. Çoxları uyğunlaşmanı sosiallaşma ilə eyniləşdirir. Uyğunlaşma yalnız sosiallaşmanın bir hissəsidir, lakin sosiallaşmış şəxsiyyətin inkişafı zamanı uyğunlaşmanı nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Axı, uşağın sosiallaşması onun müəyyən bir qrupa nə dərəcədə uyğunlaşmasından çox asılıdır [4].

Kiçik yaşlı məktəblilərin sosiallaşma prosesində sosial bacarıq qruplarını aşağıdakı kimi ayırd etmək lazımdır:

- **kommunikativ-effektiv ünsiyyət bacarıqlarına** şifahi və qeyri-şifahi ünsiyyətdən istifadə, əlaqə qurmağın asanlığı, söhbəti davam etdirmək, öz fikrini müdafiə etmək;

- **perseptiv ünsiyyət bacarıqlarına** başqa bir insanın emosional vəziyyətini anlamaq, onun nöqteyi-nəzərini qəbul etmək, empatiya, dəstək göstərmək və onu qəbul etmək;

- **idraki bacarıqlara** birgə fəaliyyətlərdə problemləri görmək və onları həll etmək, əldə edilmiş bilikləri qeyri-standart vəziyyətlərdə tətbiq etmək;

- **təşkilati bacarıqlara** kollektiv fəaliyyətlərin planlaşdırılması, məqsədlərə çatmağın yollarını və vasitələrini müəyyən etmək, resursları qiymətləndirmək, münasibətləri həll etmək bacarığı;

- **refleksiv bacarıqlara** özünənəzarət, davranışını başqalarının davranışı ilə əlaqələndirmək, özünü-təhlil, həmçinin davranışının səbəblərini və keçmiş vəziyyətləri təhlil etmək kimi sosial bacarıqlar aid edilir.

Müasir dövrdə uşaqlarda sosiallaşma prosesi zamanı inkişaf edən sosial davranış bacarıqlarına xüsusi diqqət yetirilir. Fərdi sosiallaşma probleminə cəmiyyətin subyektlərinə təqdim etdiyi sosiallaşma proseslərinə təsirinin iki qarşılıqlı əlaqəli kanalı fərqləndirilir: aktuallaşdırma istiqamətləri və motivasiya konteksti, yəni hər bir fərdin şəxsi potensialını reallaşdırmaqda fəaliyyətinin təzahürünün unikal formaları və metodları da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Şübhəsiz ki, burada əsas vəzifə ictimai tərbiyə və təhsil sisteminin üzərinə düşür. Bununla belə, burada cəmiyyətin hər bir fərdi üzvünün özünü-təhsili, özünü-təkmilləşdirməsi və özünüaktuallaşdırmasının rolu da az əhəmiyyət kəsb etmir [5].

Sosiallaşmanın əsas ideyası fərdin sosial-yönlü və məktəblilərin dəyər-yönlərini müəyyən etməyə imkan verən sərbəst seçim vəziyyəti yaratmaqdır. İbtidai sinif şagirdlərinin sosial bacarıq və qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək ilk növbədə, onları sosial təcrübə qazandıqları və ətraf dünyaya düzgün baxışlarını inkişaf etdirdikləri aktiv fəaliyyətlərə cəlb etməklə mümkündür. Kiçik yaşlı məktəblilərin sosial bacarıq və qabiliyyətlərinin düzgün inkişafı ətraf mühit hadisələrinə və obyektlərinə qarşı şüurlu münasibət müxtəlif növ sosial fəaliyyətlərə ehtiyac yaradır və nəticədə şagirdlərdə sosial həssaslığın inkişafına gətirib çıxarır. Bu cür bilik və bacarıqlara əsaslanaraq kiçik yaşlı məktəblilər həyatda istifadə edə biləcəkləri sosial bacarıqlara yiyələnir və onlarda fəallıq hissi inkişaf edir. Maraqlı ibtidai sinif şagirdlərində sosial bacarıq və qabiliyyətlərin inkişafının hərəkətverici qüvvəsidir. Əgər şagird fəaliyyətlə maraqlanırsa, onlarda müsbət maraqlar yaranır və onlar öz fəaliyyətlərini davam etdirmək istəyirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, kiçik yaşlı məktəblilərdə sosial bacarıq və qabiliyyətlərin inkişaf etdirilməsinin əsas şərti sinif daxilində birgə fəaliyyətlərdir və bu fəaliyyətlər zamanı uşaqlar ortaqlar bir məqsədlə birləşirlər. Burada müəllim tərəfindən demokratik liderlik tərzini və şagirdlər arasında humanist münasibətlərin inkişafı da vacibdir. Bu prosesdə əsas rol kiçik yaşlı məktəblilərin təşkilatçılıq bacarıqları və qabiliyyətlərinin öyrədilməsinə verilir.

A.V. Mudrikə görə, sosiallaşma mədəni dəyərlərin, sosial normaların mənimsənilməsi və təkrarlanması, eləcə də uşağın yaşadığı cəmiyyətdə özünüinkişaf etdirməsi və özünüdərk etməsidir [9, s.135].

Kiçik yaşlı məktəblilərin sosiallaşmasında əsas məqsəd onlarda vətəndaş cəmiyyəti üzvünün sosial bacarıqlarını dərk etmək və ötürmək ehtiyacını inkişaf etdirməkdir. Bunlarla yanaşı:

1) demokratiya qanunlarına uyğun yaşamaq;

2) həm qrup, həm də fərdi olaraq, həm sistem daxilində, həm də vəziyyət baxımından sosial əhəmiyyətli layihə fəaliyyətlərində iştiraklarını təmin etməkdir.

Odur ki, kiçik yaşlı məktəblilərin sosiallaşması bir neçə dominant məqsədin həllinə xidmət etməlidir:

1) sülh, tolerantlıq, əməkdaşlıq mədəniyyəti və dəyərləri ilə istiqamətlənmək bacarığını inkişaf etdirmək;

2) ünsiyyət normaları və qaydalarını: etik, psixoloji, estetik, gigiyenik, hüquqi və ailə münasibətləri mədəniyyətini inkişaf etdirmək;

3) insana layiq həyatın xüsusiyyətləri kimi özünədəyər və azadlıq hissinin inkişaf etdirmək və s.

4) Cəmiyyət qarşısında borc hissinin və cəmiyyətin fərd qarşısında borc anlayışının inkişaf etdirmək;

5) Dövlətin ictimai həyat üçün tənzimləyici aparat kimi anlayışının inkişaf etdirmək. Dövlət hakimiyyətinin atributlarına hörmət hissinin aşılamaq;

6) Yaradıcı özünüifadə, özünütənzimləmə, özünüinkişaf, sosiallaşma və özünü daha da təkmilləşdirmə ehtiyacını inkişaf etdirmək;

7) Öz sağlamlığı və başqalarının sağlamlığı üçün məsuliyyət hissinin inkişaf etdirmək;

8) Həmvətənlərin (valideynlərin, həmvətənlərin və s.) müsbət nümunələri vasitəsilə ləyaqətli həyat anlayışlarını inkişaf etdirmək;

9) Müasir dünya və kiçik vətənin (regionun) xeyrinə və onun sərhədləri daxilində peşəkar istəklərini reallaşdırmaq ehtiyacını haqqında bilikləri genişləndirməklə həyat və peşəkar məqsədlər inkişaf etdirmək.

Uşağın məktəbli kimi daxili mövqeyinin inkişafı onun akademik fəaliyyətinin uğurundan çox asılıdır. Bu mövqe ətrafdakılar tərəfindən qiymətləndirilir. Nəticədə bu həm onların daxili mövqeyinə, həm də emosional rifahına təsirini göstərir. Odur ki, şagird mövqeyini daxilən qəbul edə bilməli və ehtiyaclarını oyunda deyil, real dünyada, məktəb vasitəsilə ödəyə bilməlidir. Lakin bu proseslərin böyüklər tərəfindən yönəldilməsinin qarşısını almır. Buna görə də, uşağın inkişafının bu mərhələsində yetkinin rolu onun həyat fəaliyyətinin, akademik bacarıqlarının, ünsiyyət texnikalarının, biliklərinin, qiymətləndirmə meyarlarının və şəxsi keyfiyyətlərin mənimsənilməsi ilə bağlı aspektlərin təşkilatçısı, repetitoru olmaqdır [9].

Bildiyimiz kimi, uşaq inkişaf etmək, böyüdülmək və təhsil almaq əvəzinə, böyüdülmək və təhsil almaqla inkişaf edir. Bu o deməkdir ki, təhsil və təlim uşağın inkişaf prosesinin bir hissəsidir və onun üzərində qurulmur; uşağın şəxsi zehni xüsusiyyətləri, qabiliyyətləri, xarakter xüs

susiyətləri və s. yalnız özünü göstərmir, həm də uşağın öz fəaliyyəti zamanı formalaşır.

Bu, məktəblilərin təlim fəaliyyəti kimi təliminin xüsusi təşkilinə ehtiyac duyulması ilə bağlı psixoloji təzisi gətirib çıxarır. İbtidai məktəb yaşlı uşaqlar üçün sosial səriştənin ən vacib psixoloji komponentləri akademik fəaliyyətlərdə nailiyyətlər, motivasiyanın inkişafı, yüksək özünüqəbuletmə və özünəhörmət, həmyaşıdları və böyüklərlə məhsuldar qarşılıqlı əlaqə bacarıqlarının əldə edilməsi və çətin həyat vəziyyətlərində konstruktiv davranışdır [10].

Yeniyetmələr üçün sosial səriştəlik əsasən konstruktiv qarşılıqlı əlaqə bacarıqlarına, məsuliyyətə, uğur qazanmaq üçün motivasiyaya və çətin həyat vəziyyətlərində uyğun davranışa əsaslanır. Orta məktəbdə sosial səriştəlik əsasən mənalı bir həyata, uğura nail olmağa, motivasiya, məsuliyyət və özünəhörmətin inkişafına əsaslanır.

İlk növbədə, müəllimlər sosial bacarıq və qabiliyyətlərin inkişaf etdirilməsi məqsədini müəyyən etməlidirlər. Bu bacarıqlara aşağıdakılar daxil ola bilər: qarşılıqlı anlaşma yaratmaq, komanda işi, məsuliyyətləri bölüşmək və münasibətlərin həlli. Bütün bu bacarıqlar yalnız həm sinifdə, həm də dərsləndə fəaliyyətlərdə mühüm rol oynayan qrup işi vasitəsilə inkişaf etdirilə bilər. Yetkin və uşaq arasındakı münasibətlər həm də sosial qarşılıqlı əlaqə üçün rahat bir mühit yaratmaq üçün təməldir.

Buna görə də, dərslər, məşğələlər şagirdlər üçün bilikləri təcrübəyə çevirmək üçün bir fürsətə çevrilir. Yetkin şəxsin iştirakının dəyəri, öz resursları çatışmadıqda və ya vəziyyət onların səlahiyyətlərindən kənarda olduqda uşağa kömək etmək qabiliyyətindədir. Yeni biliklər ünsiyyət, davranış və hərəkətlərdə praktik təcrübə formalaşdırır. Uşağın çətinliklərini müşahidə edən yetkin onlara müstəqil şəkildə öyrənmə bilmədiklərini anlamağa kömək edən öyrənmə vəziyyətləri yaradır.

Şagirdin şəxsiyyətinin sosiallaşması və ümumi mədəni inkişafı uzun, çoxsəviyyəli bir prosesdir və yalnız yuxarıda qeyd olunan bütün sahələrin ümumi qarşılıqlı təsiri sayəsində müsbət nəticə gözləmək olar. Həm dövlət təhsil sisteminə, həm də şəxsi dəyərlər, mənalı sisteminə dəyişikliklər nəzərə çarpır. Bu dəyişən sosial realıqda şagirdlər yeni sosiallaşma metodlarını mənimsəməlidirlər. Həyat planlarını yerinə ye-

tirmək üçün dünyaya baxışlarını dəyişdirməyin səmərəli yollarını aktiv şəkildə axtarmalıdırlar. Daxili qətiyyətləri çərçivəsində onlar özünütəkmilləşdirmə sərhədlərini aşma biləcəklər. Onların kimləri təqlid etmək istədiklərini və məqsədlərinə çatmaqdan nə gözlədiklərini nəzərə almaq vacibdir. Bu sualların cavabları insanın şəxsi mənasının fundamental prinsipləri kontekstində axtarılmalıdır. Potensialını necə reallaşdırmaq seçimi kənardan qəbul edilə bilməz. Bu, hər bir fərdi ruhun daxilində böyüməli olan daxili bir qərarıdır. Qərar insanın özünüdür. Bu, dəyərlərin aydın şəkildə başa düşülməsinə əsaslanmalıdır ki, bu zaman insan həqiqətən nəyin vacib olduğunu, nəyə vaxt və səy sərf etməyə dəyər olduğunu və nəyin bahasına olursa olsun nədən çəkinməli olduğunu seçəcəkdir.

Cəmiyyətin insan potensialının reallaşması üçün təqdim etdiyi imkanlar, onlardan istifadə etmək üçün daxili bir motivasiya hiss etmədikcə istifadə olunmayacaq. Həm şəxsi, həm də sosial tərəqqi insanın özünüdərk və özünütəkmilləşdirmə prosesində fəal iştirak etmək əzminə əsaslanır və nəticədə insanın şəxsi potensialı təkcə şəxsi aktiv kimi deyil, həm də cəmiyyətin həyat qabiliyyətinin təminatı kimi inkişaf edir. Bu baxımdan müəllim dəstəyi, tapşırıqların səriştəli və effektiv bölüşdürülməsi, şagirdlərin maraqlarının nəzərə alınması, fəal iştirakın təşviq edilməsi, verilən tapşırıqlara düzgün münasibətin formalaşdırılması mühüm rol oynayır. Bir sözlə, ibtidai sinif şagirdlərinin sosial bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi üçün düzgün təşkil olunmuş iş vahid bir komanda, proaktiv sosial mövqe və yüksək səviyyəli şagird təşkilatçılığı və iştirakını inkişaf etdirəcəkdir.

Beləliklə, ibtidai sinif şagirdlərinin sosial bacarıqlarının inkişafı prosesin həm hər bir fərdi sinifdə, həm də bütün təhsil müəssisəsində nə qədər effektiv şəkildə təşkil olunmasından, müəllimlərin peşəkar və həyatı mövqelərindən, eləcə də bu fəaliyyətin bütün iştirakçıları arasında şəxsiyyətlərarası münasibətlərin düzgün və rəşional inkişafından asılıdır.

Nəticə. Kiçik yaşlı məktəblilərin sosiallaşmasında sosial bacarıqlar mühüm rol oynayır. Bu bacarıqlar uşaqların həmyaşıdları və müəllimlərlə düzgün ünsiyyət qurmasına, əməkdaşlıq etməsinə və özünüifadə qabiliyyətinin inkişafına kömək edir. Sosial bacarıqları formalaşmış uşaqlar məktəb mühitinə daha tez uyğunlaşır və

kollektivdə özlərini rahat hiss edirlər. Sosial bacarıqların inkişafı uşağın həm təlim uğuruna, həm də şəxsiyyət kimi formalaşmasına müsbət təsir göstərir.

Problemin aktuallığı onunla izah olunur ki, müasir dövrdə uşaqların sosial mühitə uyğunlaşması və sağlam ünsiyyət bacarıqlarına yiyələnməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Kiçik yaşlı məktəblilərdə sosial bacarıqların zəif inkişafı onların təlim fəaliyyətinə və sinif yoldaşları ilə münasibətlərinə mənfi təsir göstərə bilər.

Problemin elmi yeniliyi kiçik yaşlı məktəblilərin sosiallaşma prosesində sosial bacarıqların rolunun müasir pedaqoji və psixoloji yanaşmalar əsasında araşdırılmasından ibarətdir. İşdə sosial bacarıqların uşaqların məktəb mühitinə uyğunlaşmasına, ün-

siyyət münasibətlərinə və şəxsiyyətinin formalaşmasına təsiri sistemli şəkildə təhlil olunur. Eyni zamanda, sosial bacarıqların inkişaf etdirilməsi yolları və onların sosiallaşma prosesinə təsiri üzrə yeni yanaşmalar irəli sürülür.

Problemin praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, əldə olunan nəticələr müəllimlər, məktəb psixoloqları və valideynlər tərəfindən uşaqların sosial bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi istiqamətində istifadə oluna bilər. Araşdırma zamanı irəli sürülən tövsiyələr məktəblərdə sağlam psixoloji mühitin formalaşdırılmasına və uşaqların kollektivə daha asan uyğunlaşmasına kömək edə bilər. Həmçinin, tədqiqat nəticələri gələcək pedaqoji və psixoloji araşdırmalar üçün faydalı mənbə kimi istifadə edilə bilər.

Ədəbiyyat

1. Həmidova X. [və b.]. İnkişafetdirici, dəstəkləyici və təhlükəsiz mühitin yaradılması (məktəbəqədər təhsil ixtisası üçün), Dərs vəsaiti, ARTN, ARTİ, Aİ., –Bakı: 2020. –82s.
2. Məlikova E. Uşaqların sosial inkişafının zəruriliyi // –Bakı: Məktəbəqədər və ibtidai təhsil, 2024., № 4, – –s. 89-96.
3. Nağızadə P.F. Sosial emosional bacarıqların sağlam sinif mühitinə təsiri //-Bakı: Sosial və humanitar elmlərin müasir problemləri, – 2023., № 3, –s.89-92.
4. Борисова, О.Ф. Формирование социальной компетентности детей дошкольного возраста: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / О. Ф. Борисова. – Челябинск, 2009. – 28 с.
5. Полозова, О.В. Формирование социальной компетентности у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи в проектной деятельности: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.03 / О. В. Полозова. – М., 2015. – 30 с.
6. Опарина, Е.В. Формирование социальных навыков школьников во вне- урочной проектной деятельности в разновозрастных группах / Е. В. Опарина // Педагогика. Вопросы теории и практики. – 2018. № 1. – С. 83–87.
7. Игнатьева Е.Е. Духовно-нравственное воспитание школьников / Е.Е. Игнатьева. Текст: непосредственный //Вестник московского государственного областного университета. Серия: педагогика. –2010. № 1. –С. 209-212.
8. Мамаева С.В. Формы и методы социализации школьника на основе сотрудничества семьи, школы, общественности: методические разработки. Йошкар-Ола: Марийский институт образования, –2016. –16 с.
9. Мудрик А. В. Социальная педагогика: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования. Изд-е 8-е, испр. и доп. –М.: Академия, –2013. –240 с.
10. Развитие социальных навыков детей 5-7 лет: познавательно-игровые занятия / авт.-сост.О.Р. Меремьянина. Изд.2-е. –Волгоград: Учитель, –2013. –142 с.
11. Maleki, M., Mardani, A., Mitra Chehrzad, M., Dianatinasab, M., & Vais-moradi,-M.(2019). Social skills in children at home and in preschool. *Behavioral sciences*, 9(7), 74. Behav.Sci.2019.9(7),74; <https://doi.org/103390/bs9070074>
12. Sun, J., Singletary, B., Jiang, H., Justice, L. M., Lin, T. J., & Purtell, K. M. (2022). Child behavior problems during COVID-19: Associations with parent distress and child social-emotional skills. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 78, 101375. European Child & Adolescent Psychiatry (2024) 33:909–922 <https://doi.org/10.1007/s00787-023-02215-7>

Redaksiyaya daxil olub: 17.06.2026